

Zapiski

† LEOPOLD TURŠIČ

30. maja 1927 je umrl Leopold Turšič, mestni župnik v Krškem. Bil je tudi pesnik Doma in sveta. Svoj pesniški dar je s tiho ljubeznijo negoval in ga ni tiščal v javnost; šele ko je bil poln smrtnih slutenj in bridkosti, je postala njegova pesniška volja glasnejša in še dober mesec pred smrtjo se je zapisal v Društvo slovenskih književnikov.

Rajni Turšič je bil možat fantovski človek, dekliško dobrega srca. Pred vojno se je z razboritim delom udeleževal katoliškega mladinskega gibanja; ko pa je bil v vojni kurat pri slovenskih planincih, si je nakopal jetiko in se začel boriti za življenje. Dolgo se ji je upiral in se ponovno zdravil na Golniku; bolezen ga je premagala in je umrl ne še 44 let star.

Pesnik Turšič je menda prvič nastopil leta 1904. v bogoslovskem almanahu »Za resnico«. Tam beremo lirski venec »O duši, ki se je vrnila«. Te pesmi so točno zrcalo duševnih bojov, ki jih je preživljala tedanja mladina; rešitev iz krize je miselno verska. Jasno vidimo tudi, iz katerega ozadja se je moral preboriti mladi duh, zato te pesmi toliko spominjajo na Kettejev cikel »Moj Bog« in na Župančičevo mlado pesem. V Domu in svetu je objavil prvo pesem leta 1905., bila je to »Nasmeh večnomlade sreče«, osmrtnica † Bogdanu Venedu. Preko pogleda na otroško bujno lepoto naše zemlje, naivnega radovanja nad kmetiškim življenjem in verskomotivnega epičnega lirizma, ki se je tedaj na naši strani gojil veliko, a premalo globoko, je Turšič svoje redke pesmice miselno in stilno brusil in se dvignil nad konvencionalno motivnost tedanjih kmetujočih pesnikov, tako, kakor se je bil ob istem času po enaki poti in više povzpел med tedanjimi najboljši: Anton Erjavec. Vem, da si je takrat Turšič tudi veliko prizadeval z Gietmannovo »Estetiko«. Očitneje — dasi vedno redko — se je pojavljal v novi eri Doma in sveta od 1914—18 in se pozneje ustavil pri Mladiki. Takrat je bil že težko bolan. Ukvarjal se je tudi z igricami. Pri Domu in svetu je potrkal zopet dne 11. marca 1925, za slovo. Tedaj je pisal:

»Dragi gospod urednik! Par pesmic Vam pošiljam za Dom in svet. Ne bodite hudi, če Vam morda ne bodo po volji; tudi jaz ne bom, če jih zavržete. — Včasih so me pri Domu in svetu radi videli, pa bi se rad poslovil, ker ne bom dolgo. Bolezen me je zopet prav krepko prijela. Prihodnje dni moram zopet na Golnik v zdravilišče, dvomim pa, da bi se mi stanje kaj zboljšalo.

Bodite tako prijazni in mi odgovorite, kaj ste s pesmimi ukrenili. Kakor rečeno, ne bom nič hud, če ne sodijo med sedanje in jih vržete v koš. (Ali pa jih dajte dr. Lovrenčiču — saj gotovo prideta skupaj — naj jih morda porabi za Mladiko! Ne bo treba prepisovati)...»

Izmed tistih pesmic je prinesel Dom in svet 1925 na str. 255 bridkolepo predsmrtnico »Petpedi«; eno, ki spada na njegov grob, naj mu postavi za smrtni spomin:

Zadnji pastirček.

Gospod, ne maram biti umetnik
med slavljenimi poeti,
naj rajši poslednji bom četnik
v Tvoji izvoljeni četi:
Zadnji pastirček, zadržan v piščal,
ki si jo s trudom je izrezljal,
srečen, kot dete vesel,
da si med svoje ga vzel.

Zbirko njegovih pesmi bo izdala Mohorjeva družba.
N. p. v m.!

F. K.

Slovensko slovstvo

France Bevk: **Kresna noč**. Trst, 1927. Književna družina »Luč«. Tiskala in založila tiskarna »Edinosti« v Trstu. Str. 120. — Bevk piše neutegoma in prehitiva svoj lastni razvoj. Iz neposredno zajetih naturalističnih novel in slik, ki so več ali manj duhovna fotografija življenja in sveta, je skočil v 15. stoletje, sfabuliral pastirsko zgodbo in jo vso obložil s folkloro. Na prvi pogled vidimo romantika, ki ga je zamikalo planinstvo Kozakovega »Belega mecesna« in je poiskal snovne podlage v Pregljevi lokalni in historični miljejnosti (zlasti oni v Plebanusu), obenem pa se živo spomnimo na tisto delo, ki ga je anonimni člankar pred leti podtaknil Plebanusu, na Hauptmannovo gorsko zgodbo »Der Ketzer von Soana«. Zadnji zgled sem navedel zato, ker hočem povedati, da ta romantični preokret v Bevku ni tako slučajen, ampak da je psihološki naturalist, hoteč ustvariti narodno fabulo, šel isto pot kot mnogi pred njim in se preokrenil v naturalističnega idealista, ki se je tudi snovno zatekel k romantikom.

Pesniško je Bevk v tem delu mnogo napredoval. Poizkusil je najti narodni mitos — težnja, ki naturalistom tudi ni tuja — in ga je poiskal tam, kjer so ga oblikovali že mnogi pred njim, to je v nasprotju dveh duhovnih svetov, poganškega in krščanskega. Zgodba je časovno pomaknjena prav na konec srednjega veka; krščanstvo je kot zakon uveljavljen povsod, ljudstvo pa živi še popolnoma v oblasti zlih duhov; tako se vrši boj med naravno dobroto in naravno zlobo, kjer usodno podleže dobroti. Taka je zgodba o dveh romantičnih morilcih, očetu in sinu, ki ju sirova okolica sili v zločine in ju nato sama nečloveško sodi in kaznuje. Na zunaj je to eno boljših in razveseljivejših Bevkovih del. Vendar pa umetniški napredek ni tako znaten, da bi knjigi priznali brezpogojno vrednost. Podrobna analiza bi pokazala, da je Bevk premalo pretehtal duhovno pomembnost svojega dela, ki ga v dobrem namenu tolmačim tako, kakor ga je nakazal, pa preveč zunanje povestno in premalo notranje, t. j. duhovnoborbno izvedel. Pastir Jure zbeži s Svetko v planino, beži pred grehom, pa išče pred Bogom in cerkvi zakonite pravice do svoje žene, a suženjstvo in pohota v dolini ga preganja, da se vzbudi v njem očetova kri in postane požigavec, morivec žene. Usoda se spolni, zlo kraljuje v svetu. Ta rešitev je za današnji poganski čas nepotrebna potuha, kajti usodni naturalizem ne odločuje niti med naravno dobroto in naravnim zlom, kaj šele v boju med duhovnimi si-

lami, ki jih je pisatelj naznačil. Glede doslednosti v slogu moramo omeniti, da je ta pastirska zgodba iz najprimitivnejšega življenja le preveč obložena s folkloro, zlasti tam, kjer so predstave iz vražarstva opisane realistično. Privid Juretov in Svetkin v kresni noči ni verjetno zvezan. V splošnem je preveč volkodlakov, besov, vedomcev, vešč, mrličev, vil itd. V jezikovnem oziru srečujemo mnogo lokalizmov, zato tembolj motijo izrazi kakor tragedija, ekstaza in še nekaj drugih. Glede splošne stilizacije bi bilo Bevku treba več zatajevanja in tehtanja. V okviru, skozi katerega gleda pisatelj v svoje delo, najbolje stoji 22. poglavje.

F. K.

Izidor Cankar: **Zgodovina likovne umetnosti v Zahodni Evropi**. I. del. Od početkov krščanske umetnosti do l. 1000. 1. snopič: Razvoj stila v starokrščanski dobi in zgodnjem srednjem veku. V Ljubljani, 1926. Izdala Slovenska Matica.

To je prva splošna umetnostna zgodovinska knjiga med Slovenci. Avtor, profesor umetnostne zgodovine na ljubljanski univerzi, jo je zgradil v svojih predavanjih na najširšem temelju. Hrvatje in Srbi nimajo še nobene podobne, široko zosnovane knjige, torej ima delo pomen za vse Jugoslovane sploh, in si najde pri Slovanih primere le v Matějčkovem češkem delu. Obenem je ta knjiga eden izmed najlepših in največjih dokumentov domačega dela na svetskoznanstvenem polju, kar jih je izšlo iz kroga znanstvenikov naše mlade univerze.

V predgovoru izpoveduje avtor svojo metodiko in podaja temeljno nazornost zgradbi in značaju svojega dela. Ta, moremo reči, gre še dalje preko one utemeljiteljev dunajske umetnostno zgodovinske šole Wickhoff-Riegl-Dvořák; ne pomeni le dograditve in izpopolnitve njihovega sistema, marveč tudi njega skrajno modernizacijo.

Od Dvořákovih smrti in njegove zadnje knjige je že poteklo skoro deset let, in v tem času se je konstelacija napram umetnosti vsaj nekaj že »razvila« in reči moramo, da je metoda obravnavanja umetnosti, kakor jo kaže to delo, najsodobnejšega kova.

V predgovoru avtor ugotovi nedostatnost starega materialističnega umetnostnoznanstvenega raziskavanja, ki se omejuje le na biografije, katalog umetnin in se kvečjemu še dotakne »tehnik« in vplivanosti. Če je stara šola šla čez to mejo, je to storila s subjektivno estetsko osebno sodbo, ki nima stalne znanstvene vrednosti. Tako obravnavanje umetnine gotovo ni zmožno poglobiti umevanja o notranjem organskem življenju umetnine, ker zadeva le njene zunanjosti, kakor s krstnimi in mrliškimi dati še nismo prikazali značaja človekovega.

Kakor je v umetnosti materialistično mislečega poznega XIX. stol. šlo za »kaj« in gre v novjšem času za »kako«, se je tudi umetnostnoznanstvena metodika moderne v tem zmislu razvila. Utemeljitelji sloveče dunajske umetnostno zgodovinske šole (zlasti Wickhoff in Riegl) so prvi krenili na novo pot in jeli smatrati zgodovino umetnosti za zgodovino stila. Podprli so staro materialistično zgradbo, postavili so temelje moderni analizi stila, ter pokazali razvoj umetnosti kot avtonomno njeno formalno metamorfozo (Kunstwollen der Zeit). V tej Wickhoffovi šoli je zrastel Maks Dvořák, ki je v duhu časa krenil še dalje. V svojem zadnjem delu mu je zgodovina umet-

nosti postala že »zgodovina duha«. To pot nadaljuje in sistematski izpopolnjuje Cankar, ki smatra »umetnost za izraz duševnega stanja dobe, družbe in njenih udov, kakor podobno religiji, filozofiji, pravnosti, vedi, socialnemu redu, pesništvu, glasbi«.

Taine-ova slutnja o miljejski teoriji, Rieglovo umetnostno hotenje, Dvořákova Kunstgeschichte als Geistesgeschichte so členi gradacije, ki je na višku rodila to najnovejše delo z njega širšimi spoznanji, nazornimi temelji in z izpopolnjeno moderno metodično podlago.

V predgovoru se avtor dotakne tudi mnenja, ki je danes razširjeno zlasti v krogih aktivnih umetnikov starejše generacije impresionistov, pa tudi starejših literarnih in glasbenih zgodovinarjev sploh, namreč, da je obravnavati umetnost le kot izraz individualne umetniške psihologije. Avtor to mnenje pobija, pobija tudi zvezo narodnih in etnoloških individualnosti, ki morejo pač biti vzrok nians v razvoju, ne pa vzrok razvoja samega. Pobija tudi materialistično-socialistično konstelacijo k vprašanju umetnostnoznanstvene metode, gre preko Dvořákovega (če smemo tako reči spričo njegovega izključno le »duhovnega« pojmovanja) »ekspresionizma« dalje novo pot, ki stremi po najvišji objektivnosti gledanja iz čimveč adekvatnih vidikov hkrati. Le ta pot more biti edino prava, zakaj čas sam in menjajoči se svetovni nazor v naših dušah nam ob vsaki »stilni« smeri razgaljuje in odpira nove vidike na predmete. I materialistični vidiki »spiritualistično subjektivni«, impresionistični in oni »duhovni« vzrok nam je odkril nove krajine v umetnosti, teh spoznanj ne moremo zametavati v celoti, vzeti jih kot pridobitve je edino, kar preostane, ter iskati novih!

(Preden pridemo na obravnavanje I. dela samega, naj opozorimo v tej zvezi še na Cankarjevo Sistematično stila, ki je bila nedavno izdana kot uvod za umevanje umetnosti in posredno, kot uvod k Zgodovini.)

Prva knjiga obravnava zapadno slikarstvo starokrščanske dobe in zgodnjega srednjega veka do leta 1000. Pisatelj je poglobil svoj studij starokrščanske umetnosti do nians, o katerih doslej najboljša literatura (Wilfert, Dvořák) ni govorila. Najprej slika svetovno nazorne podlage praprščanske umetnosti, jo deli na 1.) stil praprščanskega spiritualizma (do IV. stol.), 2.) starokrščanski realizem (VI. stol.) in 3.) starokrščanski monumentalni stil (od V. do VII. stol.). Z razpravo je pobita stara teorija o »propadu« umetnosti starokrščanske dobe, ker je pokazan njen stilni zmisel, ki je edini mogel ustrezati estetskim potrebam opisano duhovno usmerjenega časa. Kar se tiče pregleda materiala, knjiga ni noben katalog, toda stilistični izsledki so nanizani na podlagi temeljitega poznanja materiala, o katerem se lahko informiraš v vsaki starejši knjigi — leksikonu, kar pa naša knjiga noče biti, ker ima drugo nalogo. Kar se tiče tega, kako je avtor z objektivnim kriterijem prodril v srce tej umetnosti in kako je svoje izsledke pregnantno, plastično formuliral, si ta razprava gotovo težko dobi para v današnji, tako zelo estetsko-subjektivni nemški ali francoski umetnostno-zgodovinski literaturi! To moremo brez pridržka reči.